

LITTERATUR

STOCKHOLMS HANDELSKAMMARE 1902—1952

I en värld av fruktansvärda internationella spänningar vänder nog mången sin blick tillbaka till det egna landet och frågar sig: ökas inte det farliga trycket, otryggheten och oron i världen ytterligare genom den alltmer intensifierade kampen i de demokratiska staterna mellan å ena sidan företrädarna för en fri ekonomi och å den andra socialiseringsivrarna? Kanske är det rent av denna globala motsättning i åskådningar och intressen inom folken, som är den främsta drivkraften till det hotfullt accelererade skeende, som de senaste årtiondena utspelats inför våra ögon? Man blir i varje fall betänksam, när man iakttar, med vilken doktrinär ensidighet den ena åsiktsriktningen driver sina teser, den som alltjämt tror sig sitta inne med receptet på en livsduglig framtid gentemot ett förment förlegat, av utvecklingen själv dömt system. Kvar står under alla förhållanden det faktum, att balansen, arbetsron blivit lidande av denna aldrig upphörande strid, en strid som självfallet måste lämna djupa spår efter sig.

Hur skall man då kunna effektivt befordra de positiva och uppbyggande krafternas spel, då som hos oss det fria näringslivet står praktiskt taget enligt emot den makthavande socialdemokratiens endast nödtorftigt camouflerade centraldirigerings- och tvångshushållningssystem? Den frågan väntar ännu på ett svar. Det statliga regleringsmaskineriet utvecklas och sväller allt mera — redan nu har det nått en omfattning och öppenhet i framträdandet, som gör det till en överloppsgärning att tala om smygsocialisering. Vad man med mera fog kan säga är, att de statligt inspirerade och ledda åtgärderna visavi näringslivet exekveras med en viss försiktighet och moderation utan att vederbörande därför tappar huvudmålet ur sikte. Man följer många gånger helt enkelt *lex resistentiae minoris*, minsta motståndets lag. Detta föranledes bl. a. av det politiska läget. Men om motståndet skall ha någon utsikt att i längden hävda sig, måste det vara på sin vakt, i varje fall så snart det gäller väsentliga ting och principer; ett minsta motstånd får då ej finnas någonstades. Parollen bör i stället vara högsta tänkbara intensitet och kraft i kampen för ett fritt näringsliv. En världs väl och ve kan stå på spel och kampen måste tas även om den för stunden ökar oron och trycket. Ekonomisk frihet är nämligen en av huvudförutsättningarna för att vår värld över huvud skall kunna bjuda människorna mänskliga villkor. När den på allvar undertryckes, visar all erfarenhet, att det är fara å färde. Det är i sista hand hela vår civilisation och kultur som sättes på spel.

Man erinras många gånger om detta när man läser friherre W.

Gordon Stiernstedts nyligen utkomna minnesskrift om Stockholms handelskammare, *Ett halvsekel. Anteckningar och personhistoriska minnesbilder omkring Stockholms Handelskammare 1902—1952*. Det är ingen jubileumsskrift i vanlig bemärkelse, tvärtom har författaren på ett beundransvärt sätt uppnått ett av sina huvudsyften med boken: att inte vara tråkig. Den ger en levande, åskådlig och alltigenom underhållande bild av en institutions tillkomst, grundläggningsperiod och första halvsekel. Den har troligen inte alls varit så lätt att skriva. Men författaren har lyckats med sin uppgift, därför att han in i minsta detaljer känner till vad han skriver om, och därför att han har ett gott litterärt handlag. Möjligen skulle man kunna tycka, att han ibland är litet för meddelsam, bl. a. i fråga om för alla läsare av boken kända händelseförlopp; ett exempel härpå erbjuder den konstitutionella krisen 1914 i samband med försvarsfrågan (s. 44 ff.), som hade en viss anknytning till Stockholms handelskammare därigenom, att kammarens ordförande K. A. Wallenberg utsågs till utrikesminister i Hjalmar Hammarskjölds ministär. Desto mera värde och intresse har författarens många initierade upplysningar om förut okända ting, inte minst på det sättet, att hans personintresse föranlett honom att ganska ingående pejla flera förtjänta representanter i handelskammarens tjänst av kategorien *dii minores*, som det ofta är så besvärligt att få några uppgifter om. Men även utanför det rent personhistoriska lämnar han en mängd värdefulla, för utomstående praktiskt taget oåtkomliga upplysningar från kammarens arbete. Hans bok torde därigenom få ett bestående värde, bl. a. som uppslagsbok. I detta sammanhang skall endast tilläggas, att baron Stiernstedt var i Stockholms handelskammarens tjänst i över 30 år, de sista 12 åren (1936—1948) i egenskap av verkställande direktör.

Hur våra styrande socialdemokraters relationer till näringslivet alltmera präglas av maktpolitiska synpunkter i stället för som de borde av näringspolitiska, dvs. sakligt ekonomiska och kommersiella överväganden, ger baron Stiernstedt talande exempel på; det bästa hänför sig till den ökända priskontrollen och Stockholms handelskammarens åtgöranden med anledning av densamma. I november 1946 uttalade sig en eljest så självständig och klok socialdemokrat som Axel Gjöres, som då var folkhushållningsminister, helt i de myrdalska tongångarna i samband med priskontrollen, alltså bl. a. om ett förväntat prisfall i Förenta Staterna, som skulle eliminera priskontrollens av handelskammaren påpekade och påtalade olägenheter — för att nu använda ett milt uttryck. Den myrdalska konjunkturprognosen hade väl redan då avslöjat sig som totalt felaktig, men den fick inte förty som bekant ett ödesdigert inflytande på regeringens ekonomiska politik. I början av 1948 återkommer handelskammaren med av utvecklingen stärkt auktoritet till ämnet i en skrivelse till folkhushållningsdepartementet. Hetsiga debatter följde. Regeringen står emellertid fast vid sin ståndpunkt och utfärdar den 21 juli 1948, utan att ha givit näringslivets organisationer tillräckligt rådrum att delge sin uppfattning, nya och skärpta direktiv för priskontrollen. Efter en samfällid protest häremot till statsministern från

näringsorganisationernas sida tillsätter K. M:t i december 1948 en förhandlingsdelegation med uppgift att utarbete nya riktlinjer för priskontrollen. Resultatet blev som så ofta, att det fria näringslivets män samlades på ena sidan, priskontrollnämndens, konsumentkooperationens och arbetstagarnas företrädare på den andra. Naturligtvis blev det som den sistnämnda gruppen ville utan nämnvärda modifieringar i det för handeln och köpenskapen förhatliga systemet! Därhän har utvecklingen gått i vårt land i ett alltmera ökat tempo, sedan socialdemokratien på allvar kom till makten. Hur sakligt och lidelsefritt och för den delen även logiskt bindande handelskammaren än framlägger sina synpunkter och önskemål å det fria näringslivets vägnar, lika litet effekt har det för det mesta på regeringen och andra statliga instanser. Att emellertid Stockholms handelskammare och dess olika organ liksom rikets övriga, sedan 1913 11 handelskammare inte minst av skäl som de nyss anförda anser sig ha en ytterst betydelsefull roll att spela faller av sig självt. Det är inte alltid de påtagliga resultaten som betyder mest! Utan att förtrötts har kammaren i sina skrivelser och utlåtanden förfäktat både stora och små principer sådana som de måste te sig för det i nuet verkande näringslivet; i allra senaste tid har det gällt sådant som t. ex. penningpolitiken och investeringskontrollen. Kammaren sjöng också ut sin mening för några år sedan, innan det enskilda järnvägsväsendet förststatligades, varvid den hävdade, att ingenting talade för klokheten i ett förststatligande, när det var fråga om företag, som både lönat sig och varit allmänheten till gagn. Detta gällde inte minst vårt lands f. d. största enskilda järnvägsföretag, Bergslagens järnvägar (den administrerades jämte ett par andra stora enskilda järnvägar i Bergslagen av Trafikförvaltningen Göteborg—Dalarne—Gävle, ej som förf. i misshugg råkat skriva »trafikförvaltningen Stockholm—Dalarne—Gävle»).

Handelskammaren i Stockholm liksom övriga handelskamrar i riket har dock i vissa avseenden karaktären av halvofficiella institutioner allra minst. En summarisk rekapitulation av några mera väsentliga data från Stockholms handelskammares start 1902 är kanske tillräckligt för att ge ett begrepp om utvecklingen.

1904 tillkom de första handelskamrarna i Borås och Luleå, sedan omorganiserade i samband med utvidgningar, 1905 Skånes handelskammare i Malmö, 1906 den första svenska handelskammaren utomlands (i New York, sedermera med avdelningskontor i San Francisco; senare under år 1906 bildades den svenska handelskammaren i London, följd av liknande organisationer i Sydney 1911, i Paris 1915 och i Madrid 1949). 1907 började remisserna på allvar strömma in, framför allt från Kommerskollegium, som alltjämt är kammarens störste arbetsgivare, fram till 1908 ombesörjde kammaren huvuddelen av Stockholms näringsstatistik, som 1908—1932 sköttes i samarbete med Stockholms stads det förstnämnda året tillkomna statistiska kontor, efter 1932 ensamt ansvarigt för huvudstadens statistik. 1912 följde den viktiga auktorisationsrätten för kammaren i fråga om revisorer (från 1919 tillagd även övriga handelskammare i riket). 1916/17 ordnades den statliga auktorisationen av handelskamrarna själva, vilken stadfästes genom ett

Litteratur

kungl. brev av den 2 nov. 1917. Samma år började utvecklingen av handelskammarens betydelsefulla skiljedomsinstitut, som först 1949 var slutgiltigt klart genom stadgandet att inte bara sekreteraren utan även ordföranden skulle vara juridiskt utbildad. 1920 tillkom den internationella handelskammarorganisationen (*Chambre de commerce internationale*) och 1921 Internationella handelskammarens svenska nationalkommitté. 1931 fick Stockholms handelskammare auktorisationsrätt även i fråga om de s. k. granskningsmännen, lägre kvalificerade än de auktoriserade revisorerna. 1939 avlöstes den tidigare s. k. Handelskammarmötets kommitté av det viktiga organet Handelskammarens nämnd, vilken liksom Stockholms handelskammare själv är representerad i en mängd institutioner, där denna del av näringslivets organisationer har intressen att bevaka. 1947 slutligen fick handelskammarna rätt att auktorisera fastighetsmäklare, en nog så intrikat uppgift. Mycket av detta redovisas i Stockholms handelskammarens årligen utkommande matrikel, där dock av okänd anledning de av kammaren hittills (nov. 1951) auktoriserade 78 fastighetsmäklarna — hela landet har 275 — inte kommit med. Tilläggas kan att handelskammaren förutom revisorer och granskningsmän även auktoriserat translatorer och kontorsstenografer. Av matrikeln från dec. 1951 ser man bl. a., att Stockholms handelskammare vid utgången av fjolåret hade 1426 föreningsmedlemmar från olika branscher och 63 fullmäktige. Fullmäktiges ordförande sedan 1939 är dr Harald Nordenson, och i presidiet sitter vidare de tre vice ordförandena kabinettskammarherre Rolf von Heidenstam, handelsbankschefen bankdirektör Ernfrid Browaldh och direktör Robert Schroff samt kassaförvaltaren kapten Bertil Sterner. Verkställande direktör och chef för sekretariatet efter baron Stiernstedts avgång 1948 är jur. kand. Olof Leffler.

Utrymmet förbjuder dessvärre ett närmare ingående på den redan omnämnda, bitvis mycket spirituella biografiska avdelningen i minnesskriften. Ett uppräknande av ett 20- eller 25-tal namn, som framför andra satt sin stämpel på Stockholms handelskammarens första halvsekel, skulle kanske ha sagt en hel del för somliga men troligen inte för alla läsare. Bland ting, som kanske inte är så allmänt kända härvidlag kan nämnas, att grosshandlare John Josephson (1866—1940) inte endast var den drivande kraften bakom kammarens tillkomst utan jämväl initiativtagare till en så betydelsefull institution som Stockholms frihamn. Han tog detta sistnämnda initiativ redan 1907 — en förordning om anläggande av frihamnar hade just då utkommit — men fri- och djuphamnen vid Lindarängen stod ej fullt färdig förrän 1926.

Holger Rosman, den kände person- och kulturhistorikern, och kraftkarlen Fredrik Grönwall (1864—1933) är de båda jämte författaren mest prominenta bland kammarens chefstjänstemän under det gångna halvseket. Personalialia är över huvud väl tillgodosedda i boken, även registermässigt, där man emellertid mycket saknar ett specificerande realregister. När författaren (s. 16) skriver, att riksdagens första kammar »ännu 1901» till en tredjedel bestod av adelsmän, kunde han i stället ha kastat om de två sista siffrorna; ännu 1910 hade nämligen

första kammaren bland sina sedan 1894 150 medlemmar 43 st. eller nära en tredjedel, som var adelsmän — exakt samma siffra som 1901! Illustreringen är förvånande spartansk, vilket är att beklaga; bl. a. saknar man varje som helst utbildning av sådana *bortgångna* stormän i Stockholms handelskammars historia som Olof A. Söderberg, Josef Sachs och Oscar Wallenberg, samtliga hedrade med utmärkta oljemålningar i handelskammerhusets vackra sessionssal, Västra Trädgårdsgatan nr 9.

Carl-Gustaf Thomasson.

ÄR JURIDIKEN EN VETENSKAP?

I den bisarra tillvaro som Lewis Carroll tecknar i sitt mest kända nonsenspoem, den episka dikten Snarkjakten, är både beteendemönster och naturlagar en aning förbluffande. Biljardspelaren, som råkar i trångmål, fattar sig snabbt och kritar beslutsamt näsan. Bagaren, som svimmat, väcks snabbt till livet igen, men ej med luktsalt som hos Courts-Mahler, utan med muffins och marmelad. Dikten skildrar hur ett maritimt jaktparty utrustas för att jaga det mystiska djuret snarken. Men när man väl är ute på havet betar sig expeditionens fartyg på ett sätt, som måste förvåna varje navigationskunnig: det driver åt väster, när det blåser åt öster.

Detta måste ju pina en samvetsgrann läsare. Värst är det dock ställt med diktens centrala figur: snarken. Vad är en snark? Denna fråga besvaras aldrig helt tillfredsställande. Man får veta, att snarken frukosterar sent och att den tycker om badhytter. Den är ambitiös och har svårt att förstå skämt. Utseendet kan variera: vissa snarkar har polisonger, andra har fjäderskrud. Mycket mer får man inte veta. I berättelsen om snarken finns det alltså ett slags intellektuellt hål, ett begreppsligt tomrum, snarken själv. Kanske förbinder vi något slags föreställning med Carrolls tal om snarken. Men denna föreställning förblir otroligt diffus och svävande. Ordet »snark» förblir meningslöst. Det förvånande är nu att just på grund av denna omständighet, kan vi parallellisera Carrolls skämtsamma och charmfulla dikt med en del betydligt allvarligare intellektuella produkter. Det finns, egendomligt nog, viktiga och fullt användbara vetenskapliga teorier, som har ett begreppsligt hål på samma sätt som det lekfulla poemet om snarken.

Ett exempel härpå var sannolikhetskalkylen innan sannolikhetsbegreppet fick en åtminstone provisorisk förklaring genom den s. k. frekvensteorien. Vi hade i denna en rikt utvecklad vetenskaplig teori, med viktiga tillämpningar, men med ett begreppsligt hål, själva sannolikhetsbegreppet. Hur var detta möjligt? Tydligen hade man vid uppbyggnaden av teorien vagt fattat någon realitet, utan att fullt kunna göra klart för sig dess innebörd. Teorien behandlade något

P. O. Ekelöf, Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap? Glerup. 3: 50.

verkligt, som man inte lyckats begreppsligt fixera, en otrevlig situation ur vilken den just nämnda frekvensteorien utgjorde räddningen. En viktig teori av snark-typen kom på så sätt ur sitt nödläge genom en nytolkning av den centrala idén. Man får hoppas, att andra snark-teorier skall kunna behandlas på samma sätt.

Anledningen till dessa reflektioner är en skrift av P. O. Ekelöf, upsaliensisk professor i processrätt, om en del fundamentala problem inom rättsvetenskapen. Arbetet som bär titeln »Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap?» utgör ett nytt inlägg i den livaktiga debatt kring de juridiska grundfrågorna, som pågått här i landet sedan länge. Ett visst ansvar för att denna debatt kommit igång får man tillskriva Arthur Engberg som 1914 eller 1915 sammanförde Vilhelm Lundstedt med Hägerström. En betydelsefullare orsak var den revolutionära prägeln hos Hägerströms rättsfilosofi. De viktigaste milstolparna i debatten torde ha varit den Lundstedt—Thyrénska striden i början på 20-talet och den första stora Hedenius-debatten, som blossade upp 1941 och utmärkte sig för en viss hetsighet.

Ekelöf konstaterar i sitt nyutkomna bidrag till debatten, att det råder en kris inom rättsvetenskapen, en kris, som dock liknar andra vetenskapliga kristillstånd såtillvida, att både praktiker och teoretiker sällan är medvetna om den. Men vad är det som ligger bakom denna kris? Jo, en svårighet kring vissa juridiska grundbegrepp som kan jämföras med den vi tidigare omnämnt beträffande sannolikhetsbegreppet. Svårigheten gäller i första hand begreppet rättsregel, i andra hand en del andra juridiska föreställningar. För att få ett grepp om problemet gör vi bäst i att först konfrontera med varandra de två begreppen »lagregel» och »rättsregel». En lagregel är en regel, som står i lagboken, medan rättsregeln är den regel, som domaren bör döma efter. Lagregeln är ofta vag, rättsregeln förutsätts vara exakt. Det finns lagregler, som inte motsvaras av någon rättsregel. Lagregeln kan vara föråldrad, rättsregeln icke. Och det finns rättsregler, som inte motsvaras av någon lagregel, utan som i stället stöder sig på prejudikat och analogislut. Lagregeln är det som domaren utgår ifrån, rättsregeln det som han bör komma fram till, innan han avkunnar domen. Detta gäller också rättsvetenskapsmannen. Utgående från den skrivna lagen försöker han fixera innebörden i rättsreglerna.

Man kan skönja en viss likhet mellan dessa upplysningar om begreppet rättsregel och de informationer, som Carroll ger oss om snarken. Vi fick inte riktigt reda på, vad en snark var, och inte heller får vi nu riktigt reda på, vad en rättsregel är. Detta juridiska huvudbegrepp lider uppenbarligen av en viss dunkelhet. Vi får försöka ge oss ut på jakt efter en tillfredsställande definition av begreppet, finna en innebörd i det som kan inpassas i den juridiska vetenskapen.

Enligt ett äldre betraktelsesätt är begreppet rättsregel ett moraliskt begrepp. Rättsregeln är en utsaga, om hur myndigheter och allmänhet bör bete sig. Vi har en moralisk skyldighet att lyda lagen, och rättsregeln konstaterar endast, vilken speciell skyldighet vi har i det givna fallet. En sådan tolkning kan ge en klar innebörd åt termen »rättsregel». Men den har den uppenbara nackdelen, att den förvandlar

alla rättsvetenskapens satser till moraliska satser, till värderingar. Och allmän enighet råder ju, om att man bör dra en gräns mellan vetenskap och värdering, om att vetenskapen aldrig kan legitimera en värdering. Även om den moraliska tolkningen av rättsreglerna har den begreppsliga klarhetens fördelar, har tolkningen den oerhörda bristen att den förvandlar rättsvetenskapen till något som inte kan vara vetenskap, till ett system av värderingar.

Hedenius gjorde sig 1941 till talesman för ett annat tolkningsförslag. Enligt detta tolkades rättsreglerna som utsagor, inte om hur domstolarna bör döma, utan om hur de faktiskt dömer. Att en viss rättsregel gäller betyder enligt denna teori (med någon förenkling), att domstolarna faktiskt tillämpar den. Antagandet att rättsregeln »Snatteri bestraffas med fängelse» är giltig är enligt detta ett sociologiskt antagande, och utsäger (ungefär), att de svenska domstolarna dömer personer, som snattar, till fängelse.

Till det intressanta i Ekelöfs skrift hör den belysning i vilken han ställer denna definition. Det framgår av vad Ekelöf anför, att definitionen inte smärtfritt kan införlivas med rättsvetenskapen. Den är inte förenlig med den juridiska metodiken. Om definitionen godtages, måste metodiken nydanas, och bli mera deskriptivt sociologisk. Enligt definitionen utgör de rättsvetenskapliga satserna påståenden om domarnas beteenden. Sådana kan naturligtvis i stor utsträckning motiveras på det vanliga juridiska sättet, med hänvisningar till lagtext, prejudikat och dylikt. Men det är tydligt, att man också kan använda andra undersökningsmetoder, som t. ex. att skicka ut frågeformulär till domarna och göra en gallupundersökning. Om juridiken är domarsociologi, bör den vanliga sociologiska tekniken utnyttjas, åtminstone som komplettering till de gängse metoderna.

Ekelöf förnekar alltså, att juridiken är domarsociologi. Naturligtvis innebär detta inte något förkastande av domarsociologien som sådan. Tvärtom uttrycker han sitt beklagande av, att så litet gjorts för att utforska detta område. För advokaten och den processande själv skulle det ju ha ett oerhört värde att i förväg kunna veta, hur en process skulle utfalla. Och som Ekelöf konstaterar »vidare kunde det bli en tankeställare för vissa domare, om det visade sig, att deras kolleger tillämpade lagen i en annan anda än de själva».

Hedenius tolkning av den juridiska vetenskap, som faktiskt föreligger, har därmed förkastats. Men vilken är Ekelöfs egen tolkning? Svaret är att Ekelöf själv gör sig till talesman för en mera radikal inställning till juridiken. Tanken, att juridiken överhuvud är en vetenskap, förkastas resolut. Någon tolkning av begreppet rättsregel behövs då inte längre, lika litet som vi behöver någon tolkning av begreppet snark hos Lewis Carroll. Carrolls dikt skall bedömas som litteratur, juridiken som ett praktiskt företag, ett försök att på ett förnuftigt sätt reglera vissa samhällsliga angelägenheter.

När på detta sätt spelet slagits överända bortfaller den tidigare betänksamheten mot att värderingar införes i juridiken. Juridiken skulle vara en vetenskap, alltså fick den inte innehålla några värderingar. Men nu är juridiken när allt kommer omkring ingen veten-

Litteratur

skap. Värderingarna blir då tillåtna. Detta behöver dock inte medföra, att man återinför den gamla tolkningen av rättsreglerna som moraliska påståenden. Någon tolkning av begreppet rättsregel behövs nämligen inte längre. Talet om att den och den rättsregeln gäller kan för den, som anlägger detta betraktelsesätt, gärna förbli nonsens. Frågan om den juridiska satsen är sann, falsk eller nonsens får träda tillbaka för frågan, om den har lämpliga verkningar i samhället.

Det torde framgå av dessa antydningar, att Ekelöfs skrift för den juridiskt orienterade är intressant och stimulerande. Man måste därför beklaga, att författaren inte ägnat mera möda åt den språkliga utarbetningen. När man passerat de första femton sidorna märker man hur den stilistiska viljan snabbt försvagas, och läsningen blir ganska mödosam. I Carrolls dikt råkar snarkjägarnas fartyg då och då ut för den fataliteten, att bogsprötet fastnar i rodret. Det är fara värt, att professor Ekelöfs betryckte läsare någon gång får en känsla av att hans eget intellektuella läge har någon likhet med denna olyckliga position.

Sören Halldén.
